

TIMPUL RUGULUI APRINS

André Scrima (1925, Gheorghieni – 2000, București). Monah, membru al grupului de la Antim („Rugul Aprins“), arhimandrit al Patriarhatului ecumenic de la Constantinopol, reprezentant al Patriarhatului ecumenic Athanasios la Conciliul Vatican II, membru și organizator, din 1959, al comunității monastice de la Deir-el-Harf (Beirut, Liban). Studii, la București, de filozofie, matematică și teologie; între 1957 și 1959, e doctorand la Benares, India, cu o teză despre *The Ultimate, its Methodological and Epistemological Connotation According to Advaita-Vedanta*. Profesor de filozofie și de științe religioase la Universitatea dominicană Le Saulchoir, Paris (1966–1968), și la Universitatea franceză din Beirut (1968–1989). Membru fondator (1966) al Academiei Internaționale de Științe Religioase de la Bruxelles.

Scrieri: „L'avènement philocalique dans l'Orthodoxie roumaine“ (*Istina*, 1958, nr. 3–4, Paris), „Réflexions sur les rythmes et la fonction de la tradition athonite“ și „Les Roumains et le Mont Athos“ (în volumul *Le Millénaire du Mont Athos, 963–1963. Études et mélanges*, II, 1965, Chevetogne). În *Archivio di Filosofia*, diretto da Enrico Castelli. Istituto di Studi Filosofici, Roma: „Le mythe et l'épiphanie de l'indicible“ (1966), „Le Nom-Lieu de Dieu“ (1969), „L'infaillibilité: inscription conceptuelle et destinée eschatologique“ (1970). „The Hesychastic Tradition: an Orthodox-Christian Way of Contemplation“ (în volumul *Contemplation and Action in World Religions*. A Rothko Chapel Book, 1977–1978, Houston). În revista *Hermès*, Paris: „La tradition du père spirituel dans l'Église d'Orient“ (1966–1967) și „L'apophase et ses connotations selon la tradition spirituelle de l'Orient chrétien“ (1970). *Timpul rugului aprins. Maestrul spiritual în tradiția răsăriteană*, cu o prefață de Andrei Pleșu, Humanitas, București, 1996, *Comentariu la Evanghelia după Ioan*, Humanitas, București, 2003, *Teme ecumenice*, Humanitas, București, 2004, *Despre isihasm*, Humanitas, București, 2005, *Biserica liturgică*, Humanitas, București, 2005.

ANDRÉ SCRIMA

TIMPUL
RUGULUI APRINS

Maestrul spiritual
în tradiția răsăriteană

Prefață de
ANDREI PLEȘU

Volum îngrijit de
ANCA MANOLESCU

HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Vlad Zografi
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Anca Drăghici
DTP: Emilia Ionașcu, Dan Dulgheru

Tipărit la R. A. Monitorul Oficial

© HUMANITAS, 1996, 2012

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

SCRIMA, ANDRÉ

Țîmpul rugului aprins: maestrul spiritual în tradiția răsăriteană /
André Scrima; pref.: Andrei Pleșu; vol. îngrijit de Anca Manolescu. –
București: Humanitas, 2012

ISBN 978-973-50-3599-0

I. Pleșu, Andrei (pref.)

II. Manolescu, Anca (ed.)

281.9

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021 408 83 50, fax 021 408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 021 311 23 30 / 0372 189 509

LIMINAR

Textele reunite aici în volum (fiecare autonom între limitele sale) sunt purtate de o coerență ce permite trecerea înțelesului de la unul la celălalt. Locul de referință al articulației ce le aduce laolaltă ca unitate transpare, probabil, mai cu seamă din lectura și interpretarea „vie” a *Scrisorii Pelerinului Străin* care deschide întregul. Întâlnirea celor readuși în prezent prin al doilea text (*Grupul de la Antim*), experiența atunci trăită în – și prin – această întâlnire se integrează, simplu, într-o tradiție axială – despre care încearcă să vorbească, structurând-o succint, ultimul text.

Dacă acest volum a luat chip și apare, acum, așa cum se prezintă, este tot efectul și rodul unei întâlniri. După decenii, în trecere prin România – în 1991 – între India și Occident, l-am întâlnit pe dl Andrei Pleșu. Către sfârșitul aceluiași an, am făcut cunoștință la Paris cu dl Virgil Ciomoș. Revenind la București pentru popasuri mai prelungite, datorăm solicitării lor și colecției *Terra Lucida* faptul de a fi întreprins, pe parcursul mai multor întâlniri, lectura hermeneutică „în act” a primului document menționat.

Înregistrat pe bandă de magnetofon, el apare în forma finală grație efortului dnei Anca Manolescu, care a îngrijit

acest volum. (Al doilea text, *Grupul de la Antim*, a fost redactat de noi ulterior.) Tot d-sa a binevoit să traducă din limba franceză studiul publicat în volumul colectiv *Le Maître Spirituel selon les Traditions d'Occident et d'Orient* (Hermes 3, Paris, 1983, ed. II). Ținem să-i aducem și pe această cale expresia sincerei noastre gratitudini.

I
ÎNTÂLNIRI ÎN JURUL
UNUI PELERIN STRĂIN

SCRISOAREA PĂRINTELUI IOAN CEL STRĂIN¹

1. Slavă și mulțumire fie aduse Domnului, care, în această clipă chiar, ne vădește bunăvoința Sa.

1a. Pentru ca mintea și inimile voastre să fie întărite fără de șovăială întru unirea deplină cu Domnul,

1b. Și, pentru ca să nu se clatine credința voastră în căile dumnezeieștii Pronii, nici încrederea în „străinul“ pe care, nu fără de taină, l-ați aflat pe calea mântuirii sufletelor ce sunt ale Lui, vă voi arăta vouă, cu ajutorul Dumnezeului Celui Viu, doar amintindu-vă pe scurt câteva

1. Figura și prezența Părintelui Ioan cel Străin apar, firească, adesea în rândurile ce urmează. Ele sunt însă evocate și situate mai în amănunt în partea a II-a a volumului (*Grupul de la Antim*), în secțiunea intitulată *Întâlnirea fondatoare*. Aici, ținem doar să precizăm că această scrisoare a fost adresată prietenilor săi cu puțin timp înainte de a fi ridicat din mijlocul lor, în toamna lui 1946. Ea asumă așadar, implicit, un caracter testamentar „deschis“, am spune, în dubla accepțiune a termenului: accesibil cunoașterii celui ce o dorește, orientat spre un viitor posibil.

El însuși, vorbind despre sine, trece dincolo de el însuși, acolo unde ar fi voit să-l întâlnească cei care, aproape de el, vor fi încercat câteodată – omeneste licit și uneori fecund – momente de incomprehensiune sau de șovăială.

semne și clipe răzlețe, atâta cât se poate strecura prin tâlcul scrisului.

1c. Mărturisesc cu tărie lucrarea Proniei care s-a împlinit și nu încetează să se împlinească în mine. Mărturisesc iarăși plinătatea milelor dumnezeiești care se revarsă asupra noastră și asupra acelor pe care Domnul încă îi va alege, pe căi nepătrunse și în chipuri atât de deosebite, drept unelte spre slava sfântului său Nume.

2a. Fericiți cei ce nu s-au îndoit de mine, nevrednicul vostru părinte și stareț,

2b. care mă găsesc printre voi ca un „străin trimis“.

2c. Într-adevăr, nu pentru că eu, făptură omenească cu însușirile și scăderile firii noastre, aş avea ceva deosebit, ci voia lui Dumnezeu, neasemuita voie a lui Dumnezeu. Ea este cea care m-a ales în ciuda nevredniciei mele; ea e cea care călăuzește pașii mei și odihnește peste mine, slujitorul Său.

2d.

α. Din chiar vremea tinereții mele, dulcea energie a Proniei a binevoit întru inima mea și, pe calea mântuirii mele, mi-a dăruit binecuvântarea purtătoare de har a Moștenirii.

β. M-a dăruit de asemenea cu un părinte duhovnicesc în care lucra harul, ce umplea viața sa.

γ. Iarăși, și mai ales, mi-a dat, de-a lungul întregii mele peregrinări, harul nemijlocit al duhului puterii și înțelepciunii.

2e. Despre toate acestea v-am vorbit prin cuvânt viu de mai multe ori și vă voi mai da fără îndoială și alte amănunte. Deoarece „multe vom grăi și nu vom ajunge la capăt, dar sfârșitul cuvintelor noastre este Domnul întru toate“, cum spune, ca pentru acestea, fiul lui Sirah în Cartea Înțelepciunii (43, 31). Și tot el adaugă atât de potrivit: „Preamărindu-l, noi ce vom putea?“

2f.

α. În ciuda neputinței mele, pururi îi voi mulțumi deoarece, pe scara creșterii duhovnicești, El mi-a dezvoltat cu putere de atâtea ori adevărul și tăria harului său.

β. Dar, precum zice împăratul prooroc Solomon: „Înțelepciunea lui Dumnezeu este mai frumoasă decât soarele și decât orânduirea stelelor: dacă o pui alături de lumină, o întrece“ (Înțelepciunea, 7, 29).

γ. Or, puterea sa lucrează prin cei slabi și neștiutori. „Cât de măreț este Numele tău, Doamne“, zice psalmistul. „Prin gura nepricepuților, prin gura copiilor și a pruncilor care sug, ai săvârșit tu lauda și puterea ta“ (Psalmi 8, 2-3).

3a. Și astfel, Domnul m-a dăruit cu ceea ce se numește „Tradiția charismatică a Moștenirii duhovnicești“ și cu harul de a călăuzi sufletele oamenilor spre mântuire.

3b. Îndreptându-mi privirea înapoi pentru a cuprinde întinderea străbătută, eu, călătorul care de șaiszeci și patru de ani umblu prin această viață, recunosc că, de la început, Domnul s-a grăbit să verse în inima mea tânără flacăra de nebiruit a iubirii sale.

3c. Binecuvântează pe Domnul pentru că n-a întârziat să-mi umple viața lăuntrică și să o copleșească cu milele Sale negrăite. M-am smerit întru plinătatea acestor daruri care sunt mai presus de toate bunătățile pământești, daruri pe care lumea și mintea omenească nu le pot pătrunde.

3d. Binecuvântează pe Domnul pentru că, din anii mei cei dintâi, m-a purtat pe căile lui tainice până la izvoarele nesecate din care se revarsă cu îmbelșugare harul, izvoare pe care Părinții cei vechi le păzeau în sihăstrie, în munți și în unghere ascunse ochilor lumii.

3e. Da, Îl binecuvântează pe Domnul, care, din pragul vârstei bărbăției, a făcut să se topească la un loc, în încăperea inimii mele tinere, belșugul darurilor din care și acum trăiesc și mă înnoiesc, belșug pe care suferințele și trunchiatul drum al vieții mele nu l-au făcut totuși să se piardă, ci cu grijă și cu teamă l-am păstrat și am căutat să nu-l împrătez. Dimpotrivă, cu duhovnicească îndrăzneală vorbind, pot mărturisi în chip neînșelat că și eu, smeritul și nevrednicul, darul cel adevărat al Proniei, dincolo de slăbiciunea mea, l-am împărtășit multora dintre cei ce cu sinceritate l-au căutat.

4. Da, El singur, Domnul, s-a împărtășit pe Sine întotdeauna tuturor acelor călători ai călătoriei noastre pământești, pe care i-a adus până la el pe căile înseși ale vieții de fiecare zi, pentru potolirea setei sufletelor lor.

5. Or, setea Duhului este fără de sațiu și nimic nu o poate covârși; iar cu cât harul lui se revarsă în ființă, cu atât mai mult aceasta crește și se împlinește.

Așa este, cu adevărat.

Mila lui Dumnezeu și harul Domnului nostru Iisus Hristos să fie cu voi cu toți. Amin!

Ioan, părintele cel străin

LECTURA HERMENEUTICĂ A SCRISORII

Deschiderea cuvântului

Vom încerca să deslușim, aici și acum, în acest răstimp împărtășit, articularea proprie (semiologică, s-ar putea spune) a cuvântului părintelui Ioan; de asemenea, progresiunea lui internă, structurile fine pe care le poartă în sine. Aș propune pentru acest tip de cercetare reflexivă analogia cu spectroscopia stelară – acea metodă specifică de cunoaștere în astrofizică, bazată pe constatarea că analiza luminii ne restituie structura, realitatea, inaccesibilă altfel, a astrelor și a galaxiilor celor mai îndepărtate. Dăre, structuri fine aproape imperceptibile, dar în același timp revelante. A fost nevoie de timp până când ne-am dat seama că fiecare trăsătură din spectru revelează un element particular, o stare a elementelor (temperatura, de pildă) deci, până la urmă, o identitate, o prezență în componentele ei concrete. Vom încerca și noi să explicităm *structurile fine* ale cuvântului, *ritmul* lui – pentru că progresiunea îi este determinată de un foarte riguros ritm lăuntric – și, în sfârșit, *orizontul* pe care acest cuvânt îl dezvăluie și înspre care ne face semn să înaintăm.

Am putea privi acest comentariu într-o dublă ipostază: el ar fi, simultan, „cuvânt despre o venire“ și „venirea unui cuvânt“. „Cuvântul despre venire“ evocă o „coborâre“, generând o convergență, o configurare nouă de oameni, de stări și de realități care au fost trăite împreună cu părintele Ioan și au căpătat astfel un chip și o alcătuire; aici se înscriu bineînțeles și circumstanțele de timp, de loc, de viață ale celor care l-au întâlnit.

Cât despre celălalt versant, e una și aceeași realitate privită însă în trecerea sa lăuntrică spre cuvânt: spre structurarea și, eventual, spre rostirea continuă a mesajului (după cum ne apropiem de el sau îl trecem, îl transmitem mai departe). Textul operează o *intrare* – în sensul precis al termenului: scrisoarea părintelui Ioan „deschide“ un spațiu nou și îl locuiește, acum și aici; e un spațiu deosebit calitativ, sustras familiarității mentale caracteristice înțelegerii curente a lucrurilor. Să începem așadar să ascultăm, să cercetăm, să întrebăm acest cuvânt al părintelui Ioan.

Când l-am citit prima oară, și cu atât mai mult la lecțiile ulterioare, mi s-a confirmat faptul – constatat și la alte texte similare – că asemenea cuvinte fundamentale sunt de fapt *metodologii*, în sensul prim: *met'hodos* („înaintare pe cale și împreună cu ea“). Nu aspectul discursiv primează, nu concatenarea conceptuală, nu expunerea sintactică a unei ideții, ci înscrierea, în cuvânt, a unui *traseu*. Dincolo de aspectul fonetic și de sensul logic, cuvintele alcătuiesc în textura lor o configurație de „trepte“, de *stationes* (*stationes in corde suo disposuit*, Psalmi 83,6), cum se spune în limbaj tehnic spiritual (*maqam* în arabă, *mahal* în ebraică). Se creează deci un fel de

topologie pentru o experiență și pentru un spațiu concret, cărora cuvântul le precizează ritmica și structura internă. Sunt rânduiala și progresiunea pe care am vrea acum să începem să le deslușim. Dar vom spune, ca un reînceput, că un asemenea cuvânt poartă cu sine un sens, o orientare și un „dor“ care nu se opresc și nu se epuizează niciodată.

Începutul operează deci o deschidere pe care, cu mania unor clasificări zecimale, o voi desemna prin 1: „Slavă și mulțumire fie aduse Domnului, care, în această clipă chiar, ne vădește bunăvoirea Sa.“ O deschidere abruptă, fără volute prealabile: ea pune brusc în cuvânt, pentru ascultători, ceea ce era dintotdeauna prezent înlăuntrul vorbitorului. E protocolul tradițional, totodată canonic și spontan, prezent în toate marile zone spirituale, al *deschiderii cuvântului*. Și protocolul acesta este, iarăși, dublu: „cuvântul care deschide“ și „cuvântul care e deschis“. O mare temă de meditație și de rodire spirituală în multe tradiții. În Islam, de pildă, *Coranul* începe cu sura *Fâtihah*, cea „care deschide“ Cuvântul divin. Se operează o trecere între două spații, între două lumi, implicând intrarea în sine și în înțelegerea cerută de altitudinea cuvântului¹. Geniul însuși al cuvântului deschis face posibil „accesul la cunoaștere“ al celui ce îl primește. Fiecare text sacru are un cuvânt de deschidere pentru ca, de acum înainte, un loc, o topologie să fie propuse, oferite: în interiorul lor poate *avea loc* ceea ce se va exprima în

1. Textul inițial al *Bibliei* (și, simbolic, al lumii înseși), *Geneza*, începe cu „începutul“: *Be-reshit*, „la început“... (*Resh* însemnând „cap“, tocmai în accepțiunea de *initium*, *caput*).

CUPRINS

Prefață (Andrei Pleșu)	5
Liminar	19
<i>I. Întâlniri în jurul unui pelerin străin</i>	<i>21</i>
Scrisoarea Părintelui Ioan cel Străin	23
Lectura hermeneutică a scrisorii	28
<i>II. Timpul rugului aprins. Grupul de la Antim</i>	<i>123</i>
„Înainte de...” sau „Dificultatea de a începe”	125
Antimul	128
Grupul	148
Întâlnirea fondatoare	174
Rugul aprins	180
<i>III. Maestru și discipol în Răsăritul creștin</i>	<i>205</i>
Precizări asupra ilustrațiilor	235